

CAPVT QVADRAGESIMVMSEPTIMVM.

1 Post hæc surrexit Nathan, propheta in diebus David.

ermanica æditio habet ἡ ἄρεμ , post hunc, nempe Samuellem: Complutensis, ἡ ἄρο , post hoc, quomodo & Rabanus habet, & vnum scriptum Tongerlense, quamuis parū ad rem faciat, quouis modo legatur. Transiturus ad commendationem Davidis, interponit post mentionem Samuelis prophetæ, mentionem prophetæ Nathan, qui prophetico spiritu sic in plerisque bene consuluit Dauidi, sicut Samuel consuluerat Sauli, quem & verisimile est gesta Davidis conscripsisse, sicut Samuel Saulis.

2 Quasi adeps separatus à carne, sic David à filiis Israel.

M Vlti libri eam partem; & quasi adeps saturatus est à carne; iungūt cum præcedenti, vt ad Nathan pertineat, quomodo & Rabanus intelligit. At eam partem pertinere ad sequentia, sicut alij distinguunt, satis indicat, quòd perficiendo comparationem subijcitur; sic David. Superest autem coniunctio, &, quæ in multis libris legitur; & quasi adeps. Nam vt illa non est in Græcis, ita nec in aliquot scriptis, nominatim in Biblijs Bessarionis, Itaque absolutè incipiendum est; Quasi adeps, &c. Habent autem Græca pro, à carne, $\text{\&\pi\& \sigma\omega\tau\eta\rho\iota\varsigma}$, à salutaris. Et intelligitur per salutem, hostia pacificorum, quæ pro salute Domino offerebatur, cuius adeps solus cremabatur, pectusculum autem & armus dexter erant sacerdotis, reliquæ carnes edebantur cum gratiarū actione ab offerentibus. Comparatur ergo David non cuius adipi, sed adipi qui Deo sacratu erat in sacrificio pacificorum. Et significatur, quòd quemadmodū in tali sacrificio adeps præ carne reliqua separatus erat, & quasi sanctior erat, cum in honorem Dei combureretur, reliqua verò caro ab offerentibus etiam laicis comedebatur: sic David apud Deum separatus fuit à filiis Israël, hoc est, præ illis à Deo electus, & ei gratus, quamuis etiam omnes filij Israël essent Deo velut carnes sanctæ. Ex commentario omnino certum videtur Rabanum legisse; Quasi adeps salutaris separatus à carne; sic enim habet: Quod autem dicit eum separatum à carne, quasi adipem salutarem, ostendit eum, &c. Proinde omnino verisimile est nostrum interpretem vertisse; Quasi adeps salutaris separatus à carne; sic tamen vt dictio, salutaris, sit non nominatiui casus, quemadmodum intellexit Rabanus, sed genitiui, vt dictum fit; adeps salutaris, sicut in psalmis dicitur: Calicem salutaris accipiam; vbi etiam est sicut hîc, $\text{\sigma\omega\tau\eta\rho\iota\upsilon}$, & significatur sacrificium pacificorum, in quo edendo etiam calix cum læticia sumebatur. Porro præposita hac magna Davidis commendatione, quædam eius insignia facta commemorat, quorum illud quod sequitur primum est.

Cum

- 3 Cum leonibus lusit quasi cum agnis, & in vrsis similiter fecit sicut in agnis ouium.

TOletanum exemplar legit *ἰκίβινωσι*, hoc est, familiariter egit, & velut hospites habuit. Alia tamen æditio habet, sicut noster se legisse declarat, & melius, *ἰκωσι*, lusit. Alluditur autē ad id quod Dauid dixit de seipso ad Saul, quòd cum pasceret gregem patris sui, interfecerit leonem & vrsum, rapientes ouem ex grege. Et quamuis in scriptura tantum dicatur singulariter de leone & vrsò, pluraliter hic dicitur; cum leonibus & vrsis; per amplificationem, significans illum eadem facilitate cum multis vel præstitisse, vel potuisse præstare. Et alioqui numerus pluralis nonnunquam ponitur pro singulari, sicut & econtrà. Dicitur autem Dauid cum feris illis lusisse, sed ludo ipsis feris malo, ad significandum summa cum facilitate, ac sine trepidatione, imò cum voluptate illum feras illas superasse, non autem magnis laboribus & sudoribus, sicut in prelio fieri solet, quemadmodum & ipsum Goliad velut per ludum deiecit in iactu fundæ, de quo & sequitur:

- 4 In iuuentute sua nunquid non occidit gigantem, & abstulit opprobrium de gente?

- 5 In tollendo manum in saxo fundæ, deiecit exultationem Goliæ.

Illud, in iuuentute sua, quidam coniungunt superioribus, alij sequentibus, & perinde est, quia vtrunque in iuuentute factum est, vnde Saul dixit Dauidi: Non vales resistere Philisthæo isti, quia puer es. *1. Reg. 17.* Porro quod in superandis feris Dauidi datum fuit, fiduciam ei addidit etiam gigantem aggrediendi, vnde bene secundum istud factum superiori subiicitur, quo occidendo gigantem abstulit opprobrium de gente Israëlitica, quia ille, vt habet historia, exprobrabat agminibus Israël, quod non ferens Dauid zelo Dei accensus, dixit: Nunc vadam, & auferam opprobrium populi; quoniam quis est incircuncisus iste, qui ausus est maledicere exercitui Dei viuentis? Et vt significaret quanta facilitate & paruo negotio ipse iuuenis tam potètem virum vicerit: In tollendo, inquit, manum in saxo fundæ, hoc est, eleuando manum suam cum lapide fundæ (pro saxo, enim est *λίθος*, lapide) re scilicet minima deiecit exultationem Goliæ, qua scilicet despiciens Dauid dixit ad eum confidenter: Veni ad me, & dabo carnes tuas volatilibus cæli & bestiis terræ. Cæterum vt intelligatur Dauidem non sua virtute tantum opus perfecisse, subditur:

- 6 Nam inuocauit Dominum omnipotentem, & dedit in dextera eius tollere hominem fortem in bello, & exaltare cornu gentis suæ.

Multi libri habent; Vbi inuocauit Dominum, verum cum Græca habeant, *ἰπικαλίσατο γὰρ*, Inuocauit enim; & Græcis consentiant quædam

dam scripta, quæ habent; Nam inuocauit; meritò hæc lectio præferenda & retinenda est. Inuocauit, inquit, Dominum omnipotentem, vel, vt quædam scripta habent, potentem, & is dedit in dextera eius, vt tolleret hominem qui in pugnando fortis erat, & sic exaltaret cornu gentis suæ, hoc est, sublimem faceret gloriam & potentiam populi sui, quem Goliath omnino deprimere conabatur. Phrasi enim Hebraica cornu sæpè pro gloria ponitur & potentia, metaphora desumpta à cornigeris bestijs, quarum gloria, potentia, & fortitudo in ipsorum cornibus sita est.

7 Sic in decem milibus glorificauit eum, & laudauit eum in benedictionibus Domini, in offerendo illi coronam gloriæ.

Communitè verba, glorificauit & laudauit, referuntur ad Deum, vt significetur Deum glorificasse Dauidem, & laudasse eum, hoc est, laudabilem eum fecisse in benedictionibus suis. At cum hæc dura sit expositio, & quia durè etiam dicitur Deum laudasse illum in benedictionibus Domini, cum dicendum fuisset, in benedictionibus suis; omnino videntur hæc verba referenda ad populum Israëliticum, de quo mox præcedit; exaltare cornu gentis suæ. De ea enim gente liberata iam subiungitur quid in gratiarum actionem præstiterit. Sic, inquit, hoc est, propterea, populus liberatus glorificauit eum in decem milibus; quia scilicet attribuit ei tam gloriosam victoriam ac si decem milia percussisset. Alludit enim hic Sapiens ad id quod scribitur 1. Reg. 18. quòd,

1. Reg. 18.

cum Dauid reuerteretur percusso Philisthæo, & ferret caput eius in Ierusalem, egressæ sunt mulieres de vniuersis vrbibus Israël, cantantes, chorosque ducentes, atque dicentes: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia. In eo autem quod sequitur, populū laudasse Dauidem in benedictionibus Domini, &c. omnino videtur ad Psalmum 20. respectus haberi, in quo populus sic introducit Deum & Dauidē laudans: Quoniam præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis, posuisti in capite eius coronam de lapide præioso. Proinde ex hoc loco satis patet, illum etiam Psalmum, etsi ad Christum potissimum pertineat, tamen ad literam de Dauide intelligendum, vt sit Psalmus populi gratulatorius pro salute per Dauidem obtenta, sicut præcedens est Psalmus populi precatorius pro salute sui regis. Sensus ergo huius loci est: Populus laudauit Dauidem propter singularia dona quæ Dei benedictione in eo fuerunt, cum inter alia Deus ei obtulit coronam gloriosam, hoc est, regiam dignitatem.

Psal. 20.

8 Contriuit enim inimicos vndique, & extirpauit Philisthijm contrarios vsque in hodiernum diem, contriuit cornu ipsorum vsque in æternum.

Coniunctio, enim, sicut non est Græcis, ita nec apud Rabanum. Nouum enim beneficium per Dauidem populo præstitum hic commemorat.

moratur, nempe quòd inimicos Israëlìs varijs bellis contriuerit, vt scribitur 2. Reg. 8. & præcipuè quòd extirpauerit, vel, vt habent Græca, *1. Reg. 1.* *ἔξουλιώσατε*, hoc est, ad nihilum redegerit Philisthæos, qui erant præcipui hostes populi illo tempore, qui & tempore Saulis maximè erant infesti populo, & illo cæso dominabantur eis. Hos ergo imprimis extirpauit, non quidem omnes occidendo, sed ita eos diminuendo & reprimendo, vt nunquam deinceps sint dominati Israëlì: vnde de Dauid dicitur loco prædicto, quòd tulerit frenum tributi de manu Philisthijm, & hic dicitur quòd contriuerit cornu ipsorum, hoc est, potentiam & imperium vsque in æternum.

9 In omni opere dedit confessionem sancto, & excelfo in verbo gloria.

Coniunctio, & sicut non est Græcis, ita nec in multis scriptis, & quamuis subintelligi & addi possit, potest tamen etiam coniunctim legi; sancto excelfo. Exprimit hic versus & aliam Dauidis commendationem, nempe quòd cum varia & insignia opera designaret, non tamen ea sibi tribuit, nec in eis superbiuit, sed in opere suo dedit confessionem laudis sancto, excelfoque Domino, ei omnem tribuens laudem, & confitens illius omnia virtute peracta esse, non sua. Idque fecit in verbo gloriae, hoc est, sermone glorioso & præclaro, aut sermone qui gloriam Dei exprimeret, Psalmis scilicet celeberrimis à se conscriptis, in quibus Deum toties vocat fortitudinem suam, refugium, illuminationem, protectorem vitæ suæ, atque adiutorem suum.

10 De omni corde suo laudauit Dominum, & dilexit Deum qui fecit illum, & dedit illi contra inimicos potentiam.

Græca tantum habent; In omni corde suo laudauit; & dilexit eum qui fecerat eum; ita vt apertè satis hic Dauidi tribuatur, non solum quòd in toto corde laudauerit Deum, sed etiam quòd in toto corde dilexerit: quod bene notandum contra eos qui volunt neminem in hac vita diligere Deum in toto corde. Auget hic versus quod dictum est superiori versu, & demonstrat quòd non simpliciter dederit Deo confessionem & laudem, sed quòd id ipsum fecerit in vel ex toto corde suo, iuxta id quod de se Dauid aliquoties dicit: Confitebor tibi Domine in toto corde meo; hoc est, valde seriò & ex animo penitus, sine omni fictione & torpore. Et quia id nemo facere potest, nisi qui etiam in toto corde diligit, subiicit; Et dilexit Deum. Dilectionis huius causam nostra litera duplicem indicat, nempe & quia Deus creator eius esset, ac proinde etiã omnis boni fons: & quia dederat illi contra inimicos potentiam. Verbum enim, dedit, coniungendum est cum verbo, fecit, vt etiam eius suppositum sit relatiuum, qui, & sit sensus: Dilexit Deum qui & fecit eum, & dedit illi contra inimicos potentiam.

Et stare

11 Et stare fecit cantores contra altare, & in sono eorum dulces fecit modos.

A Dijcitur conuenienti ordine superioribus, quod magis etiam Dauidis virtutem declarat, nempe quòd non satis ei fuerit Deum laudare, idque toto corde, sed quòd etiam ad excitandum in Dei laudem totum populum instituerit ordinem cantorum, qui psalmos à se aut aljs compositos decantarent: quos & stare fecit contra altare, hoc est, coram altari holocaustorum, atque è regione eius. Quibus non tantum cantandi potestatem, & psalmos decantandos tradidit, sed etiam in sono & cantu eorum fecit dulces melodias, siue tradendo eis etiam rythmum dulcem melodiam reddentem, siue constituendo vt in cantu iungeretur variorum instrumentorum musicorum suauitas, quemadmodum describitur in primo lib. Paralip.

1. Paral. 1.

12 Et dedit in celebrationibus decus, & ornauit tempora vsque ad consummationem vitæ.

13 Vt laudarent nomen sanctum Domini, & amplificarent mane Dei sanctitatem.

PRO, celebrationibus, Græcè est *ἑορταίς*, hoc est, festiuitatibus aut festiuis diebus: proinde conuenit nomen, celebrationibus, accipere pro celebritatibus, hoc est, celebribus diebus, qui etiam significantur cum dicitur; ornauit tempora; ea scilicet quæ statuta erant festiuite celebranda. Indicant ergo hi versus, quid boni secutum sit per cantorum institutionem, nempe quòd hac ratione festiuis diebus, qui à populo celebrandi erant ex legis præscripto, addiderit magnum decus & ornamentum, qui prius rudi modo pergebantur: quodque eadem illa tempora ornauerit, addito illo quo prius carebant splendore, idque fecit vsque ad consummationem vitæ suæ, semper scilicet, maximè in senectute, sollicitus pro augendo & ornando cultu diuino, atque in ea solitudine immoriens, ad hoc vt cantores instituti laudarent nomen sanctum Domini, & magnificarent etiam singulis diebus, idque mane, Dei sanctitatem, ita scilicet vt diem inciperent à Dei laude, quemadmodum cõstitutum legimus 1. Par. 23. vbi sic habetur: Leuitæ vt stent mane ad confitendum & canendum Domino, similiterque ad vesperam, tam in oblatione holocaustorum Domini, quàm in sabbathis & Calendis & solennitatibus reliquis. Porro per Dei sanctitatem etsi intelligi possit Dei integritas & puritas, imprimis in Deo prædicando: hic tamen videri potest significari nomen sanctum Dei, quia Græcè est, τὸ ἁγίασμα αὐτοῦ. Sic autem Septuaginta vocant nomen Dei proprium, vt superius dictum est capite 45.

1. Par. 23.

Sup. cap.
45.

14 Christus purgauit peccata ipsius, & exaltauit in æternū cornu eius.

Et de-

15 Et dedit illi testamentum regni, & thronum gloriae in Israel.

NOuissimè de Dauide commemorat quòd peccatorum suorum in quæ inciderat remissionem consecutus sit à Deo, ita vt non solùm propter peccata sua regno non exciderit sicut Saul, sed etiam promissionem stabilitatis regni æterni consecutus sit. Mirum autem meritò videri potest, quomodo hic author Christum & expectatum tunc Messiam dicat purgasse peccata Dauidis, cum tunc adhuc non fuerit, sed adhuc expectaretur. Hac sanè de causa videri potest in quibusdam codicibus nomen, Christus, mutatum in, spiritus. Sic enim habet codex Bessarionis, & alia aliquot scripta. At Græcè nec, Christus, est nec, spiritus, sed κύριος, Dominus. Et hanc veram esse lectionem, nec esse, vt aliqui existimare possent, deprauatam, magis videri potest quòd in verbis Nathan dicentis, Dominus quoque transtulit peccatum tuum; sit sicut hoc loco, κύριος. Verisimile ergo est nostrum interpretem etiam verisimè, Dominus, sed in lectione quadam ecclesiastica, qua quæ hic dicuntur de Dauide, applicantur Confessoribus in Missæ epistola, nomen κύριος, mutatum esse in nomen, Christus, quia in nouo testamento per quandam appropriationem nomen, Domini, Christo ferè tribuitur, sicut & in epistola Iudæ nomen, Iesus, positum est, vbi Græca habent κύριος, Dominus, cum legimus, Iesus populum suum ex Ægypto saluans, secundo eos qui non crediderunt perdidit. Ex hac ergo exemplari lectione deinde factum videtur vt etiam in Biblijs pro nomine, Dominus, poneretur Christus, & postea pro, Christus, quia id nomen non videbatur bene congruere, à quibusdam scriptum esse, Spiritus, quia vtrunque nomen similiter solet apud antiquos scribi, vt adhuc in antiquis Biblijs inuenitur. Nam nomen Christi scribitur etiam apud Latinos literis Græcis χρῖς: nomen vero spiritus, sp̄s. Vtut est, Latinis etiam Christus noster rectè dicitur purgasse peccata Dauidis, aut, vt est Græcis, abstulisse peccata, quia ipse sicut est agnus qui occisus est ab origine mundi, ita etiam ab origine tollit ex præuiso suæ passionis merito totius mundi peccata, & quatenus Deus fuit ab æterno, etiam cum patre & spiritu sancto purgavit omnium peccata remittendo ea.

16 Post ipsum surrexit filius sensatus, & propter illum deiecit omnem potentiam inimicorum.

DE Salomone instituit narrationem, eius tum dona, tum vitia commemorans. Secundam huius sententiæ partem Græca aliter habent sic: καὶ δι' αὐτὸν κατέλυσα γινῶν πλατυσμοῦ, hoc est, propter illum habitauit in latitudine. Cui consonat id quod legitur apud Rabanum; & propter illum requieuit in latitudine. Cuius lectionis etiam meminit Glosa Ordinaria, eamque habebant duo exemplaria Tongerlensia, quamuis in margine etiam altera lectio addita fuit, proinde illa Rabani lectio meritò præferenda esset. Duo exéplaria M. N. Augustini Hunæi vtramque

lectionem in contextu habebant sic; Et propter illum deiecit omnem potentiam inimicorum, & requieuit in latitudine. Ergo saltem vel sic legendum est, & est sensus: quod Deus propter Dauidem tempore Salomonis represserit omnem potentiam inimicorum, ita vt nemo vel vellet vel auderet se illi opponere, sicque ipse habitauit & requieuit in latitudine animi, securitate scilicet & libertate, non coarctatus aduersariorum violentia. Aut in latitudine regni, quia scilicet Deus propter Dauidem amplificauit eius imperium, ita vt longè lateque dominaretur, vt dicitur 3.Reg.4.

17 Salomon imperauit in diebus pacis, cui subiecit Deus omnes hostes.

18 Vt conderet domum in nomine suo, & pararet sanctitatem in sempiternum.

SVo, positum est pro, ipsius, scilicet Dei, & significatur ideo Deum Salomoni tempora pacifica concessisse, vt posset erigere domum ad gloriam nominis eius. Pro, sanctitatem, hic rursus est ἀγίασμα, qua dictione hic significatur templum Deo sanctificatum, quemadmodum & alibi, & nominatim Psal.88. vbi legimus: Prophanasti in terra sanctuarium eius. Proinde apud nos nomen, sanctitas, accipi conuenit pro sancto Dei templo.

19 Quemadmodum eruditus est in iuuentute sua, & impletus est quasi flumen sapientia.

Illam partem; quemadmodum eruditus est in iuuentute sua; nostri ferè referunt ad præcedentia, vt significetur Salomonem ædificasse templum, iuxta quod institutus fuit in iuuentute à Dauide patre: qui non solum ei impensas construendi templi præparauit, sed etiam ei omnium ædificandorum descriptionem tradidit, vt scribitur Paralip. 28. At non solum in Græcis hæc pars refertur ad sequentia, sed etiam in multis scriptis Latinis, in quibus hic est nouæ sententiæ initium. Itaque dicitio, quemadmodum, accipi hic debet admiratiuè posita, pro, quàm, sicut in illo Psalmo: Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus; vt sit sensus: O quàm etiam in iuuentute sua fuit eruditus & sapiens à Deo factus. (Est enim Græcis σοφισθῆναι) & quàm impletus est sapientia, quasi flumen, hoc est, sicut flumen abundat aquis, quas alij largiter communicat: ita & ipse abundabat sapientia, quam in alios copiosè diffudit. Sapientia enim diuina abundè repletus est, etiam in iuuentute, cum ad Deum in oratione dixit: Ego sum puer paruulus, & ignorans egressum & introitum meum. Notandum & illud quod Germanica æditio habet in secunda persona σοφισθῆναι & ἐπλησθῆναι, hoc est, repletus es, vt hic incipiat Apostrophe ad Salomonem, quæ postea continuatur. Quæ lectio maiorem habet vim & gratiam, & in quibusdam etiam scriptis Latinis reperitur, vt meritò illa præferenda sit.

Et ter-

20 Et terram retexit anima tua, & replesti in comparationibus ænygmata.

GRæca non habent in principio coniunctionem, &, vt intelligamus hic nouæ sententiæ esse initium. Pro, retexit, Græcè est ἐπειλάω, operuit. Itaque significatur animum Salomonis tanta fuisse sapientia, vt per eam quam elocutus est sapientiam operuerit, hoc est, repleuerit omnem terram, quia vt dicitur 3. Reg. 4. Veniebant de cunctis populis ad audiendam sapientiam Salomonis, & ab vniuersis regibus terræ qui audiebant sapientiam eius. Cui intelligentiæ conuenit quod Græca in sequenti parte habent sic: Et replesti (terram scilicet) parabolis ænygmatum. Noster interpres aut posuit compositum, retexit, pro suo simplici, textit: aut potius legit ἐπειλάω, reuelauit vel retexit. Et erit sensus: quòd anima & spiritus Salomonis Dei sapientia donatus, detexerit totam terram, aperiendo & explicando omnium quæ in terris sunt naturas, quia, vt dicit scriptura, Disputauit super lignis à cedro quæ est in Libano vsque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete. Et disseruit de iumentis & volucris & reptilibus & piscibus. Iam quod nos legimus; Et replesti in comparationibus ænygmata; significat quòd multa admodum ænygmata elocutus fuerit in suis comparationibus, hoc est, parabolis, quas vel locutus est, vel scriptas reliquit.

21 Ad insulas lōgè diuulgatū est nomē tuū, & dilectus es in pace tua.

EX historia patet huius sententiæ veritas. In ea enim dicitur & quomodo ad omnes terras & populos nomen eius innotuerit, & quomodo & ab exteris & maximè à suis dilectus fuerit ob pacem quam habuit cum omnibus, & quæ suis præstita fuit tempore ipsius. Dicitur enim quòd habebat pacem ex omni parte in circuitu. Habitabatque Iuda & Israel absque timore vlllo, vnusquisque sub vite sua, & sub ficu sua, à Dan vsque Bersabee, omnibus diebus Salomonis.

22 In cantilenis & prouerbijis, & comparationibus & interpretationibus miratæ sunt terræ, & in nomine Domini Dei, cui cognomen est, Deus Israel.

QVædam Græca habent ἰθαύμαστα, hoc est, miratæ sunt te, vt sit sensus: Terræ variæ, vel, vt est Græcis, χῶραι, regiones, sunt te admiratæ propter carmina, &c. Tria vel quatuor ponuntur in quibus homines admirati sunt Salomonem, quæ & cōmemorantur satis 3. Reg. 4. Pro cantilenis Græcè est ὁδοί, hoc est, canticis & carminibus, de quibus dicitur quòd fuerunt carmina eius quinque milia, vbi etiam Septuaginta habent ὁδοί. Ex his carminibus partem habemus in libro qui dicitur Canticum Canticorum, quasi præcipuum omnium carminum eius. De prouerbijis & parabolis, quæ frequenter pro eisdem ponuntur, dicitur quòd locutus sit Salomon tria milia parabolas, ex quibus partem habemus in libro qui dicitur Parabolæ, vel Prouerbia Salomonis.

monis . Interpretationes Salomonis insinuatur, cum ibidem dicitur,
 3.Reg.10. quòd disputavit & differuit de omnibus arboribus & animalibus. Item,
 cum,regina Saba veniente vt tentaret eum in ænygmatis,docuit eam
 Salomon omnia verba quæ proposuit . Quod sequitur ; & in nomine
 Domini Dei, cui cognomen est Deus Israël ; quidam coniungunt cum
 sequenti verbo,collegisti. Sic enim apud Rabanum distinguitur, vt ibi,
 Et in nomine Dei tui ; sit principium nouæ sententiæ. At melius iun-
 gitur cum verbo,miratæ sunt,quia omnino videtur author hic alludere
 ad id quòd regina Saba dicitur audiuisse famam Salomonis in nomine
 Domini,quodque eadem audiens & videns sapiētiam Salomonis,adeo
 mirata sit, vt non haberet vltra spiritum, dixeritque inter cætera ; Sit
 Dominus Deus tuus benedictus , cui complacisti , & posuit te super
 thronum Israël, eo quòd dilexerit Dominus Israël. Additur autem; cui
 cognomen Deus Israël ; ad differentiam Deorum quos aliæ regiones
 colebant , quæ confitebantur Deum Israël in Salomone & populo
 Israël esse mirabilem,& hoc in illis præstare quod ipsorum dij suis non
 præstarent,nec præstare possent.Mollius hæc pars coniungitur in Græ-
 cis cum præcedentibus,quia non habent coniunctionem,&, vt sit sen-
 sus : Nationes propter carmina , parabolas,&c.miratæ sunt in nomine
 Dei Israël, qui scilicet tantam sapientiam dederat Salomoni.

23 Collegisti quasi aurichalcum aurum, & vt plumbum complesti
 argentum.

Deut. 10. **Q** Vidam istud intelligunt dictum in Salomonis vituperationem, &
 in notam avaritiæ contra legem Domini, qui in Deuter. præcipit
 vt rex non habeat auri & argenti immensa pondera. At historia regum
 hæc de Salomone commemorat potius in laudem ipsius, vt cui diuitiæ
 3.Reg.3. immensæ singulari Dei beneficio contigerunt , qui eas ante omnia pe-
 tenti sapientiam, promisit etiam tantas se daturum , vt nemo fuerit si-
 milis ei in regibus cunctis retrò diebus. Itaque postquam Sapiens no-
 3.Reg.10. ster Salomonem celebravit ab excellenti eius sapientia, celebrat etiam
 ab eius potētia & diuitijs,respiciens ad id quod de eo dicitur.3.Re.10.
 & 2. Paral. 1. Præbuit rex argentum & aurum in Ierusalem quasi lapi-
 2.Paral.1. des, & cedros quasi sycomoros, quæ nascuntur in campestribus multi-
 tudine magna . Post commendationem autem & sapientiæ & diuitia-
 rum ipsius, subiicit & vitia, in quæ post tanta Dei beneficia prolapsus
 est , vt hinc intelligamus & quanta sit humani ingenij instabilitas , ne
 quis sibi nimis fidat , & quàm soleat rerum abundantia vitiorum esse
 causa , ne quis illam nimis ambiat, & quàm profunda sint iudicia Dei,
 qui tam perfecta à se sapientia donatum tam grauitè labi passus sit, vt
 illa semper quisque timeat. Itaque dicit :

24 Et inclinasti scemora tua mulieribus , potestatem habuisti in
 corpore tuo.

PRO; potestatem habuisti; Græcè est verbum passiuum ἐνεχουσίασθης, quod rectius verti posset; in potestatem redactus es; vt significetur illum corpus suum subiugasse libidini & voluntati mulierum. Noster in actiua accepit significatione, & potest conuenienter accipi vt significetur illum abusum esse suo corpore, & in illo nimiam sibi usurpasse licentiam, ita vt eo vsus sit contra Dei præceptum, cui corpus suum subijcere debuisset. Modestè ergo hac sententia notat eius irrefrenatam libidinem, tacens interim de idololatria, in quam non nisi propter libidinem & amorem mulierum incidit. Et, inquit, post tot beneficia à Deo obtenta, deserto Deo inclinasti scemora tua mulieribus, inordinate illis addictus & coniunctus, atque in corpore tuo, quod Deo subiectum esse oportuisset, tu nimiam tibi potestatem atque licentiam assumpstisti. Quid autem hinc mali sit consecutum, & in ipso, & in filio eius atque populo ostendit, cum subijcit:

- 25 Dedisti maculam in gloria tua, & prophanasti semen tuum.
 26 Inducere iracundiam ad liberos tuos, & in cæteris stultitiam tuam.
 27 Vt faceres imperium bipartitum, & ex Ephraim imperare imperium durum.

IN gloria, inquit, tua quam habuisti, magnam dedisti maculam, nec tibi tantum nocuisti, sed etiam prophanasti, violasti & contaminasti semen tuum, ita vt tuo demerito induceres Dei iracundiam ad liberos tuos, & etiam in alijs, toto scilicet populo Dei, induceres stultitiam tuam, ita vt eam ipsi ferre debeant, dum propter eam grauem Dei ultionem pati coguntur in eo quod propter te diuisum est regnū, & factum est imperium bipartitum: sicque fecisti vt ex Ephraim imperaret imperium durū, hoc est, pertinaciter semper resistens, nam Græcis est ἀπειθή, hoc est, rebelle & inobediēs. Hæc historia describitur 3. Reg. 11. Illud; & in cæteris stultitiam tuam; Græca aliter habent sic: κατὰ πόνον σου, hoc est, & compungi, vel & compungereris in stultitia tua, vt significetur illum sibi sua stultitia dolorem contraxisse, dum scilicet qui in pace semper vixerat, intelligeret sibi à Deo inimicos excitatos, Adad, Razon & Ieroboam, vt scribitur loco prædicto. Mirum quid legerit noster interpret, dum sic vertit vt legimus, nisi fortè sit mendum. Nam vnus codex Tongerlensis pro, in cæteris, habuit in terris. Vnus M. N. Augustini Hunæi habuit; in cæteris incitari. Verbum autem, incitari, bene conuenit verbo Græco καταποννῆσαι, compungi, proinde credo veram lectionem esse; Et incitari stultitiam tuam; hoc est, vt stultitia tua incitaretur in seipsa, & dolore compungeretur, cum intelligeres seruum tuum exurgere contra te. Facile autem fuit verbum, incitari, à non intelligentibus mutari in, in cæteris, & postea diuersas lectiones simul coniungi.

3. Reg. 11.

28 Deus autem non derelinquet misericordiam suam, & non corrumpet, nec delebit opera sua.

29 Neque perdet à stirpe nepotes electi sui, & semen eius qui diligit Dominum, non corrumpet.

2. Reg. 7.
Psal. 88.

Alludit in his verbis ad id quod Dauidi promissum fuit 2. Reg. 7. & Psal. 88. vbi dicit Dominus: Si dereliquerint filij eius legem meam, & mandata mea non custodierint, Misericordiam meam nō dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea. Neque prophanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labijs meis non faciam irrita, &c. Postquam ergo dixit quomodo peccata Salomonis Dominus puniuerit in eius posteritate, subiicit quomodo Deus memor suæ misericordiæ, propter Dauid seruum suum, non in totum reiecerit Salomonis semen, sicut abiecit semen Saulis: Deus, inquit, misericordiam suam, quam promisit Dauidi & semini eius se exhibiturum, non derelinquet, nec abijciet à se, aut non prætermittet eam exhibere, & non corrumpet aut perdet, nec delebit opera sua, testamenta scilicet sua & pacta quæ cum Dauide iniit. Hoc est, non perdet à stirpe nepotes electi sui Dauidis, sic scilicet vt penitus esse desinant, & radicitus pereant: & semen eius qui diligit, vel vt est Græcis, qui dilexit Dominum, non corrumpet, nec penitus tollet. Quod per Christum perfectè impletur, per quem sem in Dauidis verè fit perpetuum, & perpetuò regnat. Proinde verè admirandam se hic exhibet Dei prouidentia, qua factum est vt sic in Salomonis semine grauissimè & in longum tempus punirentur eius peccata, vt tamen per ea peccata promissa Dei misericordia non tolleretur, sed salua illa maneret semini Dauid in æternum. Et quamuis videri posset, Dei iustitiam grauiorem intulisse ultionem semini Salomonis propter eius peccata, quàm sit beneficium quod Dei misericordia præstitit Dauidis posteritati propter illius virtutem, quia à posteritate eius abstulit decem tribus, & illi tantū duas reliquit: tamen si Christum spectemus, plus longè est quod Dei misericordia propter Dauidem præstitit, quàm quod Dei iustitia propter Salomonem abstulit. In Christū enim potissimū respiciebant promissiones illæ de perpetuando & semine & regno Dauidis, quæ quò certius cognosceremus ex Dauid, sicut promissum fuit, prognatū, conueniebat tribū Iuda ab alijs decem separatam esse, atque in ea sola regnum per successionē continuari.

30 Dedit autem reliquum Iacob, & Dauid de ipsa stirpe.

Sup. cap.
44.
Rom. 9.

Pro, reliquum, hic rursus est sicut capite 44. κατάλοιμα, quæ & est apud Paulum, cum dicit ex Isaia: Reliquiæ saluæ sient. Et dictio, Iacob, sicut & dictio, Dauid, est vt patet ex Græcis, datiu casus. Itaque sensus est: Deus dedit ipsi Iacob aliquid reliquum, hoc est, reliquias, vt non in totum semen Iacob abijceret & perire sineret, sicut alias gentes, & dedit ipsi Dauid reliquias ex ipsamet eius stirpe atque progenie.

Et si

- 31 Et finem habuit Salomon cum patribus suis, & dereliquit post se de femine suo gentis stultitiam.
- 32 Et imminutum à prudentia Roboam, qui auertit gentem consilio suo.

Commemorat duo mala quæ mortuo Salomone propter eius peccata populo obuenerunt. Primum enim reliquit post se de femine suo filium tam imminutum à prudentia, & deficientem in sapientia, quàm ipse in sapientia abundauerat, ita vt dici meruerit gentis stultitia, siue quòd opinione populi talis haberetur, siue quòd exemplum quoddam stultitiæ esset in populo, cum rex in populo sapientia præluere debeat. Qua autem in re stultitiam suam prodiderit indicat dicens; qui auertit gentem; à se scilicet; consilio suo, hoc est, per consilium suum, quod stultè secutus est ad suggestionem imprudentum iuuenum, spreto consilio sapientum seniorum. Quid enim stultius esse potuit quàm iste commisit, qui cum populi fauorè ambire ipse debuisset, offerendo eis onerum remissionè, quòd non ea polleret autoritate & gratia qua pater, populo iusta petenti non solum non annuit cum id fuaerent seniores, quorum consilio omnia gessisse debuerat, sed sequens iuniorum consilium, etiam duriora non est veritus comminari. Sunt qui legunt per datiuum, genti stultitiam, vt sit sensus: reliquit ipsi populo stultitiam, sed legendum per genitiuum, gentis stultitiam, patet ex Græcis.

3. Reg. 12.

- 33 Et Ieroboam filium Nabat, qui peccare fecit Israël, & dedit viam peccandi Ephraim.

Secundum malum est, quòd post se Salomon reliquit (repetendum enim est verbū, dereliquit) Ieroboam non ex suo semine, sed ex seruis suis filium Nabath, qui fuit author Israëlī idololatriæ, & dedit ipsi Ephraim viam peccandi, dum erectis vitulis iussit eos adorare, & prohibuit ne religionis causa irent in Ierusalem sicut Dominus promiserat. Vnde secutum est quod subditur. Porrò Ephraim peculiariter meminit, quòd Ieroboam ex ea esset tribu quam ob id facile sibi obsequentem habuit, & per eam etiam alias tribus, inter quas illa erat præcipua & numerosior: vnde & in scripturis decem tribus à tribu Iuda separatae sæpe vocantur Ephraim.

- 34 Et plurima redundauerunt peccata impiorum, valde auertuerunt eos à terra sua.

Per inductam, inquit, à Ieroboam idololatriam valde sunt peccata eorum coram Deo multiplicata, atque ob id tandem ea peccata alienauerunt eos longè à terra sua quam eis dederat Deus possidendam, & effecerunt vt irato Deo in longinquas terras ab Assyrijs abducerentur, quemadmodum scribitur 4. Reg. 17. Ambulauerunt filij Israël in

4. Reg. 17

vniuersis peccatis Ieroboam quæ fecerat, & non recesserunt ab eis, vsquequo Dominus auferret Israël à facie sua, &c. Huius simile est quod sequitur :

35 Et quæsiuit omnes nequitas, vsquequo perueniret ad illos defensio, & ab omnibus peccatis liberauit eos.

Obscurus satis est hic locus, qui tamen Græcis breuior est & clarior. Sic enim habet æditio Germanica, nam Complutensis pauciora habet; καὶ πᾶσαν πονηρίαν ἐξέστρεψεν, ἵνα ἐκδύνηται Ἰσραὴλ ἐκ αὐτοῦ, Et omnem malitiam exquisierunt, donec veniret ultio super eos. Itaque vt nostra lectio rectè intelligatur, in verbo, quæsiuit, repetendum nomen, Israël vel Ephraim, vt sit sensus : Israël à Ieroboam malè edoctus quæsiuit omnes nequitas, hoc est, studiosè quasuis peregit, donec à Deo eorum nequitijs prouocato, nec amplius ferre volente, perueniret super illos Dei vindicta, qua Deus defendit se, & se ultus est de iniuria sibi ab eis illata : quæ defensio & ultio liberauit eos ab omnibus peccatis, hoc est, finem imposuit eis peccandi, vt amplius in sua terra Deum suis peccatis prouocare non possent, quæ tam studiosè ibi sectati sunt & exquisierunt. Non enim multi libri habent, sicut nec Rabanus; liberauit eos Dominus; sed absolute, liberauit eos, vt repeti posset nomen, defensio. Hic sane sensus etsi alienus videatur nostræ literæ, quia, liberare à peccatis, solet semper in bono accipi pro, remissioné peccatorum accipere, tamen conuenit originali, & scopo authoris. Certè sequenti capite rursus interpret dictionem ἐκδύνηται vertit, defensionis, pro ultione qua se Deus defendit ab iniuria sibi illata.

CAPVT QVADRAGESIMVM OCTAVVM.

1 Et surrexit Elias propheta quasi ignis, & verbum illius quasi facula ardebat.

Continet hoc caput laudes & insigniora facta Eliæ, Helizei, Ezechiaë, & Isaiæ. Primùm ergo dicit, quòd cum iam in populo Israëlítico inundare cœpissent peccata, tum surrexerit Elias, qui erat propheta quasi ignis, quia scilicet totus ardens zelo Dei in seipso, plusquam alij præcedentes prophetae: vnde & verbum eius & sermo ex ignito eius pectore procedens, ardebat quasi fax aut facula, quia scilicet verbum eius magnam habuit vim, tum in monendo & arguendo, tum in agendo cum imperio & efficacia, vt eius facta quæ recensentur hic declarant. vnde & Ioannes Baptista dicitur venisse in spiritu & virtute Eliæ.

Qui